

Numerisk løsning av ordinære differensialligninger

Anne Kværnø

March 19, 2018

1 Problemstilling

I dette notatet ser vi på noen numeriske teknikker for å løse [førsteordens ordinære differensialligninger \(ODL\)](#), på formen

$$\mathbf{y}'(x) = \mathbf{f}(x, \mathbf{y}(x)), \quad \mathbf{y}(a) = \mathbf{y}_0$$

der $\mathbf{y}'(x) = \frac{d\mathbf{y}(x)}{dx}$. I praksis ser vi bare på løsningen over et visst interval $[a, b]$.

Eksempel på en skalar ODL:

$$y'(x) = -2xy(x)$$

Denne har løsningene

$$y(x) = Ce^{-x^2},$$

der C er en vilkårlig integrasjonskonstant. For å finne en entydig løsning, må vi også oppgi en startverdi betingelse, for eksempel $y(0) = 1$, hvilket i dette eksempelet vil gi den entydige løsningen $y(x) = e^{-x^2}$.

Eksempel på et system av ODL [Lotka-Volterra ligningen](#) beskriver vekselspillet mellom rovdyr og byttedyr. Ligningen er gitt ved

$$y'(x) = \alpha y(x) - \beta y(x)z(x) \tag{1}$$

$$z'(x) = \delta y(x)z(x) - \gamma z(x) \tag{2}$$

og parameterne α, β, δ og γ avhenger av hvilke populasjoner som modelleres med disse ligningene.

Eksempel på høyere ordens ligninger [Van der Pols ligning](#) er en ikke-lineær 2. ordens differensialligning gitt ved

$$u'' = \mu(1 - u^2)u' - u, \quad u(0) = u_0, u'(0) = u'_0.$$

Denne kan skrives om til et system av første ordens ligninger.

I dette notatet skal vi se på noen ulike teknikker for numerisk tilnærming til løsningen av ordinære differensialligninger. Vi utvikler metodene basert på en skalar ligning, men de er akkurat like brukbare for systemer av ligninger.

2 Eulers metode

For å demonstrere ideen med numerisk løsning av ODL, la oss se på det aller enkleste eksempelet, [Eulers metode](#). Vi kommer til å diskutere metoden for skalare ligninger, men den kan akkurat like gjerne brukes for systemer.

Vi skal altså finne en tilnærmet løsning til ligningen

$$y'(x) = f(x, y(x)), \quad y(a) = y_0, \quad a \leq x \leq b.$$

Ide: Del intervallet $[a, b]$ i N like delintervaller, hver av lengde $h = (b - a)/N$, og la $x_n = a + nh$, $n = 0, 1, \dots, N$. For hver x_n vil vi gjerne finne en tilnærming $y_n \approx y(x_n)$.

[Taylor-utviklingen](#) av den eksakte løsningen $y(x_0 + h)$ rundt x_0 gir:

$$y(x_0 + h) = y(x_0) + hy'(x_0) + \frac{1}{2}h^2y''(x_0) + \dots.$$

Anta nå at *steglengden* h er så liten at løsningen domineres av de første to leddene, og bruk det som numerisk tilnærming:

$$y(x_0 + h) \approx y(x_0) + hy'(x_0) = y_0 + hf(x_0, y_0) = y_1.$$

Denne prosessen kan gjentas fra punktet (x_1, y_1) , osv, slik at Eulers metode blir:

$$y_{n+1} = y_n + hf(x_n, y_n), \quad n = 0, 1, \dots, N-1.$$

2.1 Implementasjon

Implementasjonen under er konstruert som en testplattform. Det skal være enkelt å prøve ut andre metoder enn Eulers metode. Den er derfor delt inn i to funksjoner: * euler: Denne gjør et steg med Eulers metode:

$$y_{n+1} = y_n + hf(x_n, y_n) \tag{3}$$

$$x_{n+1} = x_n + h \tag{4}$$

- ode_loser: Dette er en generisk løser, den kan brukes for andre metoder enn Euler.
- Andre metoder må alltid være implementert slik at kallet av dem er

```
x_neste, y_neste = metode(f, x, y, h).
```

```
In [1]: # Importer nødvendige moduler, og sett parametre for plotting.
# Dette må alltid kjøres først!
%matplotlib inline
from numpy import * # Matematiske funksjoner og lin.alg.
from numpy.linalg import norm
from matplotlib.pyplot import * # Grafikk
newparams = {'figure.figsize': (8.0, 4.0), 'axes.grid': True,
             'lines.markersize': 8, 'lines.linewidth': 2,
             'font.size': 14}
rcParams.update(newparams)
```

```
In [2]: def euler(f, x, y, h):
# Et steg med Eulers metode
y_neste = y + h*f(x, y)
x_neste = x + h
return x_neste, y_neste

def odl_loser(f, a, b, y0, h, metode=euler):
# Løser for ordinære differensialligninger
# y' = f(x,y), y(a)=y0
# Inn: f, a, b, og startverdien y0
# steglengde h
# metode: funksjon som gjør et steg med en gitt metode
# Ut: Array med x- og y- verdier.
```

```

# Initialisering

y_num = array([y0]) # Array for løsningen y
x_num = array([a]) # Array for x-verdiene

xn = a # Løpende verdier av x og y
yn = y0
while xn < b - 1.e-10: # Buffer for avrundingsfeil
    xn, yn = metode(f, xn, yn, h) # Et steg framover

# Utvider arrayene for y_sol og x_sol med oppdatert løsning
y_num = concatenate((y_num, array([yn])))
x_num = append(x_num, xn)

return x_num, y_num

```

2.2 Testing

Test algoritmen på ligningen

$$y'(x) = -2xy(x), \quad y(0) = 1, \quad 0 \leq x \leq 1,$$

med eksakt løsning $y(x) = e^{-x^2}$. Prøv med skrittlinger $h = 0.1$, $h = 0.05$ og $h = 0.01$. Sammenlign med den eksakte løsningen.

```

In [3]: # Definerer høyresiden i differensialligningen
def f(x, y):
    return -2*x*y

# Den eksakte løsningen
def y_eksakt(x):
    return exp(-x**2)

a, b = 0, 1 # Integrasjonsintervall
y0 = 1 # Startverdier
h = 0.1 # Steglengde

x_num, y_num = odl_loser(f, a, b, y0, h)

# Plott den eksakte løsningen
x = linspace(a, b, 101)
plot(x, y_eksakt(x))

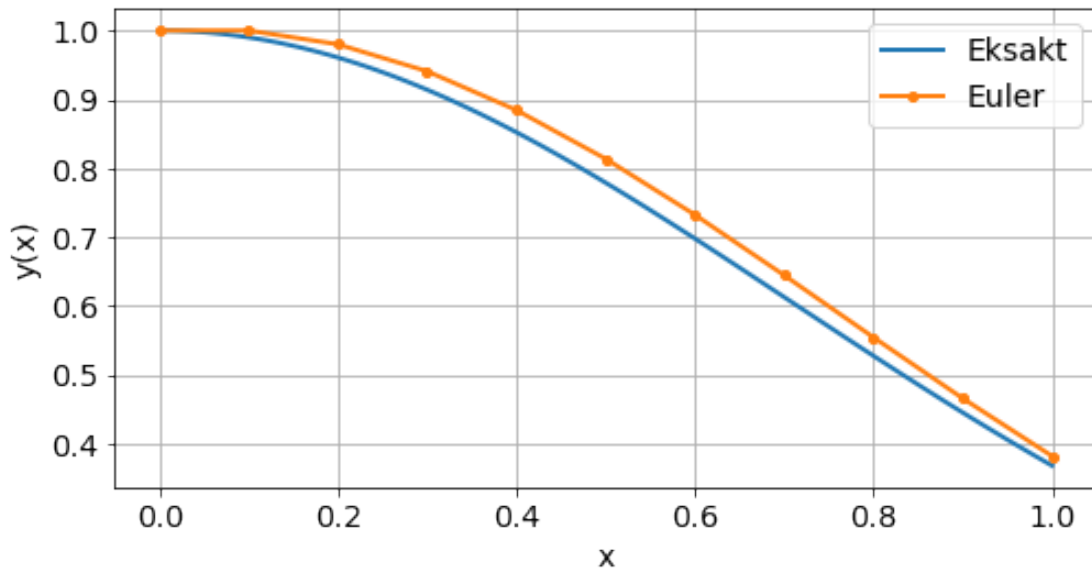
```

```

# Plott den numeriske løsningen
plot(x_num, y_num, '-.-')

xlabel('x')
ylabel('y(x)')
legend(['Eksakt', 'Euler']);

```


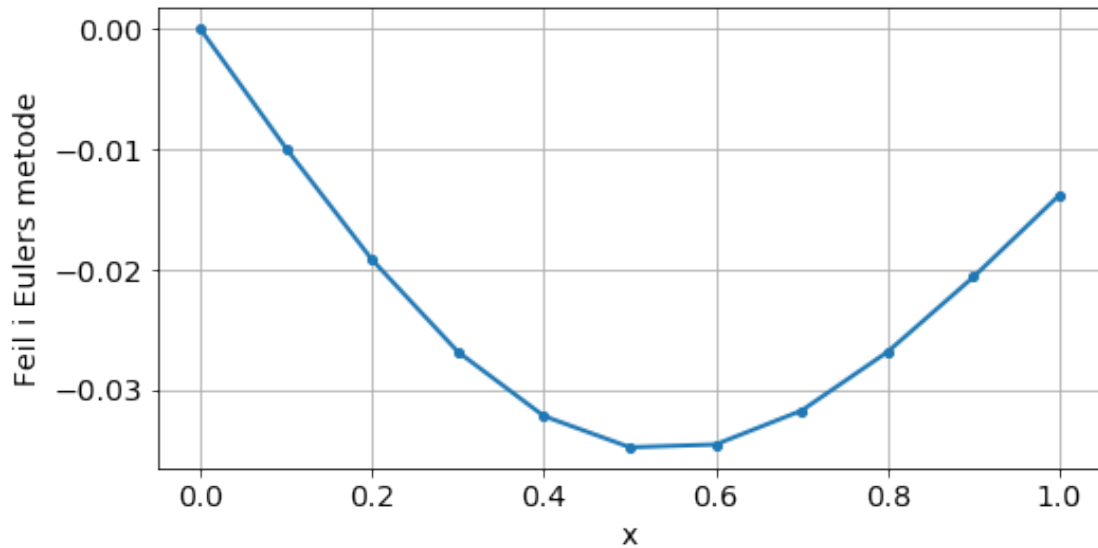
Vi kan også lage et plott av feilen $y(x_n) - y_n$:

```

In [4]: feil = y_eksakt(x_num)-y_num
plot(x_num, feil, '-.-')
xlabel('x')
ylabel('Feil i Eulers metode');
print('Maks feil = ', max(abs(feil))) # Skriv ut maksfeilen

```

Maks feil = 0.0348030569286

Numerisk eksperiment

1. Gjenta forsøket med den logistiske ligningen

$$y' = y(1 - y), \quad y(0) = y_0,$$

på intervallet $[0, 10]$. Bruk startverdien $y_0 = 0.1$, men prøv gjerne med andre startverdier også.

Eksakt løsning er

$$y(x) = \frac{1}{1 - (1 - \frac{1}{y_0})e^{-x}}$$

2.3 Systemer av ODL

Så langt har vi kun diskutert en skalar differensialligning. Eulers metode, så vel som de andre metodene vi skal presentere, fungerer like godt for systemer av m ligninger:

$$y'_1 = f_1(x, y_1, \dots, y_m), \quad y_1(a) = y_{1,0} \quad (5)$$

$$y'_2 = f_2(x, y_1, \dots, y_m), \quad y_2(a) = y_{2,0} \quad (6)$$

$$\vdots \quad (7)$$

$$y'_m = f_m(x, y_1, \dots, y_m), \quad y_m(a) = y_{m,0} \quad (8)$$

eller mer kompakt:

$$\mathbf{y}'(x) = \mathbf{f}(x, \mathbf{y}(x)), \quad \mathbf{y}(a) = \mathbf{y}_0.$$

Eulers metode blir som før

$$\mathbf{y}_{n+1} = \mathbf{y}_n + h\mathbf{f}(x_n, \mathbf{y}_n), \quad n = 0, \dots, N-1,$$

den eneste forskjellen er at $y_n \in \mathbb{R}^m$ og $\mathbf{f} : \mathbb{R} \times \mathbb{R}^m \rightarrow \mathbb{R}^m$.

Eksempel Gitt Lotka-Volterra ligningen:

$$y'_1(x) = \alpha y_1(x) - \beta y_1(x)y_2(x), \quad y_1(0) = 2.0 \quad (9)$$

$$y'_2(x) = \delta y_1(x)y_2(x) - \gamma y_2(x), \quad y_2(0) = 0.5 \quad (10)$$

over intervallet $[0, 20]$, med $\alpha = 2$, $\beta = 1$, $\delta = 0.5$ og $\gamma = 1$.

Som steglengde, velg $h = 0.02$, men eksperimenter gjerne med andre steglengder, f.eks. $h = 0.1$ og $h = 0.002$.

NB! Den eksakte løsningen av denne ligningen er periodisk. Er det tilfelle med den numeriske løsningen?

```
In [5]: def lotka_volterra(x, y):
        # Lotka-Volterra ligningen
        alpha, beta, delta, gamma = 2, 1, 0.5, 1 # Parameterne
        dy = array([alpha*y[0]-beta*y[0]*y[1],
                    delta*y[0]*y[1]-gamma*y[1]])
        return dy

a, b = 0, 20 # Integrasjonsintervallet
```

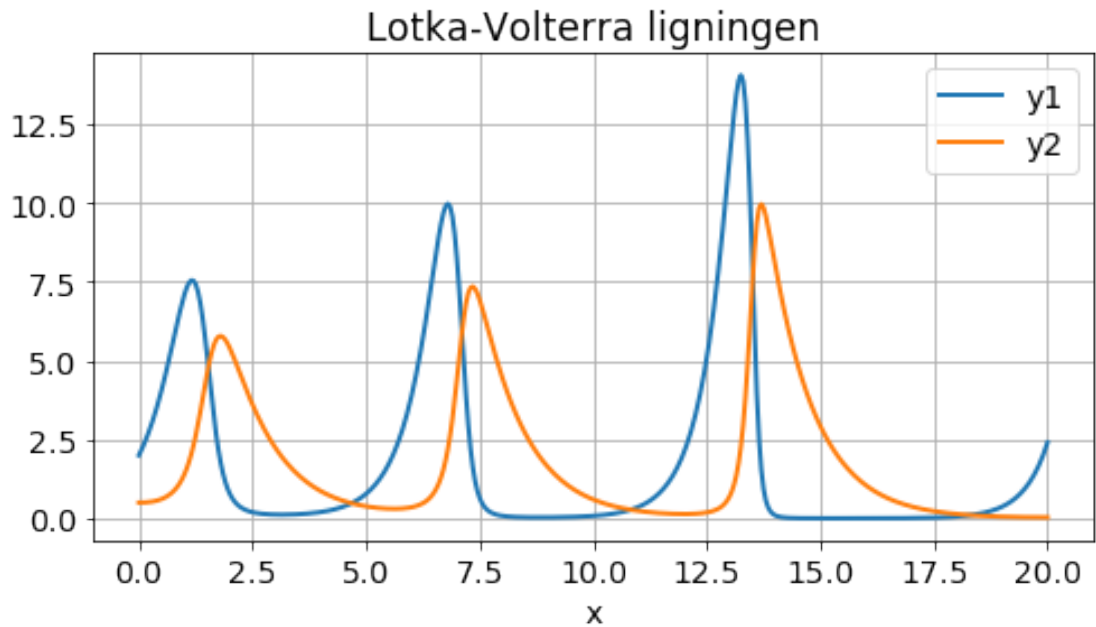
```

y0 = array([2, 0.5])          # Startverdier

x_lv, y_lv = odl_loser(lotka_volterra, a, b, y0, 0.05)

plot(x_lv,y_lv);
xlabel('x')
title('Lotka-Volterra ligningen')
legend(['y1', 'y2'],loc=1);

```


2.4 Høyere ordens differensialligninger

Hva med høyere ordens differensialligninger, kan de også løses med Eulers metode?

Gitt ligningen

$$u^{(m)}(x) = f(x, u(x), u'(x), \dots, u^{(m-1)}).$$

For å få entydig løsning av denne, må startverdiene

$$u(a), u'(a), u''(a), \dots, u^{(m-1)}(a)$$

| være kjent, så det antar vi fra nå av.

Differensialligningen av orden m over kan skrives om til et system av ODL ved følgende triks:

La

$$y_1(x) = u(x), \quad y_2(x) = u'(x), \quad y_3(x) = u''(x), \quad \dots, \quad y_m(x) = u^{(m-1)}(x)$$

Så følgende gjelder

$$y_1' = y_2, \quad y_1(a) = u(a) \quad (11)$$

$$y_2' = y_3, \quad y_2(a) = u'(a) \quad (12)$$

$$\vdots \quad \vdots \quad (13)$$

$$y_{m-1}' = y_m, \quad y_{m-1}(a) = u^{(m-2)}(a) \quad (14)$$

$$y_m' = f(x, y_1, y_2, \dots, y_{m-1}, y_m), \quad y_m(a) = u^{(m-1)}(a) \quad (15)$$

og dette er ikke noe annet enn et system av differensialligninger. Og de vet vi hvordan kan løses f.eks. med Eulers metode.

Eksempel [Van der Pols ligning](#) er en ikke-lineær 2. ordens differensialligning gitt ved

$$u'' = \mu(1 - u^2)u' - u$$

Den kan skrives om til et system av 2 differensialligninger

$$y_1' = y_2 \quad (16)$$

$$y_2' = \mu(1 - y_1^2)y_2 - y_1 \quad (17)$$

La f.eksempel $\mu = 2$, $u(0) = 2$ og $u'(0) = 0$, og løs ligningen med Eulers metode over intervallet

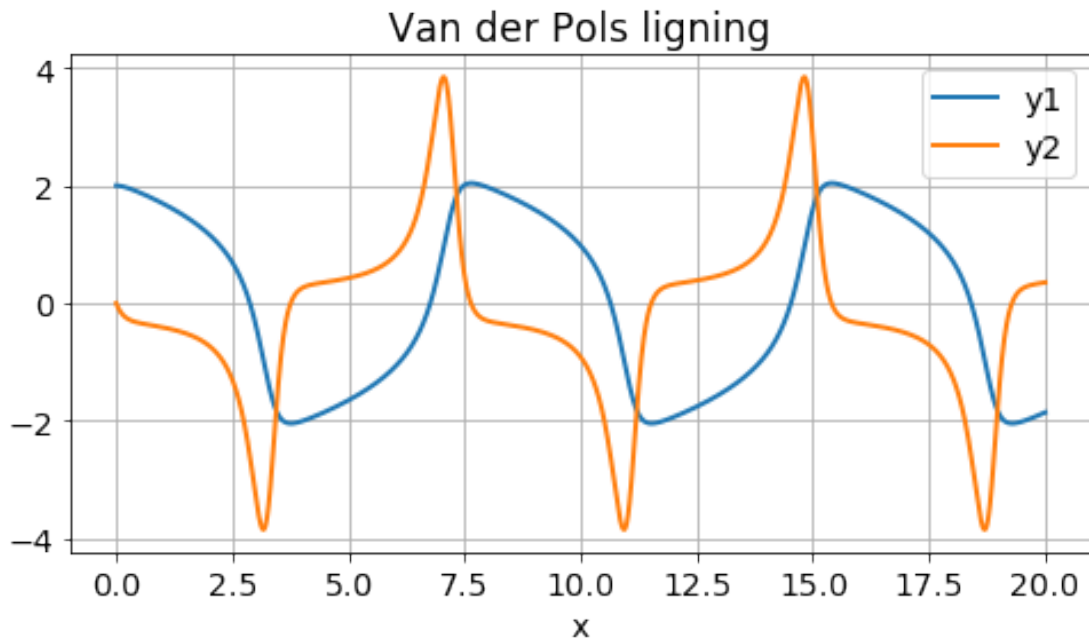
```
In [6]: def van_der_pol(x, y):
        # Van der Pols ligning
        mu = 2
        dy = array([y[1],
                    mu*(1-y[0]**2)*y[1]-y[0] ])
        return dy
```

```

x_vdp, y_vdp = odl_loser(van_der_pol, a=0, b=20, y0=array([2,0]), h=0.01)

plot(x_vdp,y_vdp);
xlabel('x')
title('Van der Pols ligning')
legend(['y1', 'y2'],loc=1);

```


2.5 Feilanalyse for Eulers metode

For å få et inntrykk av hvordan feilen endres med steglengden h , la oss måle feilen i endepunktet $|y(b) - y_N|$ for ulike verdier av h .

```

In [7]: def f(x, y):
         return -2*x*y

         def y_eksakt(x):
             return exp(-x**2)

         h = 0.1
         a, b = 0, 1

```

```

y0 = 1
print('h          feil\n-----')
for n in range(10):
    x_num, y_num = odl_loser(f, a, b, y0, h)
    feil = abs(y_eksakt(b)-y_num[-1])      # Feil i siste punkt!
    print(format('{:.3e}  {:.3e}'.format( h, feil)))
    h = 0.5*h

```

h	feil
-----	-----
1.000e-01	1.383e-02
5.000e-02	6.505e-03
2.500e-02	3.157e-03
1.250e-02	1.555e-03
6.250e-03	7.720e-04
3.125e-03	3.846e-04
1.563e-03	1.920e-04
7.813e-04	9.589e-05
3.906e-04	4.792e-05
1.953e-04	2.396e-05

Denne tabellen viser at feilen halveres når skritt lengden halveres, det betyr at $|y(b) - y_N| \approx Ch$ for en eller annen konstant C .

Gjelder dette for alle ligninger, og kan vi eventuelt vise at så er tilfelle? I analysen under ser vi bare på en skalar ligning, men resultatet lar seg generalisere til systemer av ligninger.

2.5.1 Lokal og global feil, og sammenhengen mellom disse.

I denne diskusjonen vil snakke om to typer feil: * *Lokal avbruddsfeil* d_{n+1} : er den feilen som gjøres i et steg. * *Global feil* e_n : Avvik mellom eksakt og numerisk løsning etter n steg, dvs. $e_n = y(x_n) - y_n$.

Så hvordan kan vi uttrykke disse to feilene, og hvordan henger de sammen?

Eulers metode er ikke noe annet enn de to første leddene i en Taylorutvikling, ergo er den lokale avbruddsfeilen lik restleddet i denne:

$$d_{n+1} = y(x_n + h) - (y(x_n) + hy'(x_n)) = \frac{1}{2}h^2y''(\xi), \quad \xi \in (x_n, x_n + h).$$

Videre vil vi se hvordan den globale feilen utvikler seg fra et steg til det neste. Siden $y'(x_n) = f(x_n, y(x_n))$ har vi:

$$\begin{aligned} y(x_n + h) &= y(x_n) + hf(x_n, y(x_n)) + d_{n+1}, & \text{Ligningen over} \\ y_{n+1} &= y_n + hf(x_n, y_n), & \text{Eulers metode} \end{aligned}$$

Differensen mellom disse, definisjonen av global feil e_n og bruk av [middelverdisetningen](#) resulterer i

$$e_{n+1} = e_n + h(f(x_n, y(x_n)) - f(x_n, y_n)) + d_{n+1} = e_n + hf_y(x_n, \eta)e_n + d_{n+1}.$$

Her er $f_y = \frac{\partial f}{\partial y}$, og η en eller annen verdi mellom y_n og $y(x_n)$. La nå D og L være konstanter slik at

$$|f_y(x, y)| \leq L \quad \text{og} \quad |y''(x)| \leq 2D.$$

for alle verdier av x, y . Ta absoluttverdien på begge sider, og bruk trekantulikheten for absoluttverdier:

$$|e_{n+1}| \leq (1 + hL)|e_n| + Dh^2.$$

Siden $y_0 = y(a)$ er $e_0 = 0$. Uttrykket over gir oss:

$$|e_1| \leq Dh^2 \tag{18}$$

$$|e_2| \leq (1 + hL)|e_1| + Dh^2 \leq ((1 + hL) + 1)Dh^2 \tag{19}$$

$$|e_3| \leq (1 + hL)|e_2| + Dh^2 \leq ((1 + hL)^2 + (1 + hL) + 1)Dh^2 \tag{20}$$

$$\vdots \tag{21}$$

$$|e_N| \leq (1 + hL)|e_2| + Dh^2 \leq \sum_{n=0}^{N-1} (1 + hL)^n Dh^2 \tag{22}$$

Nå bruker vi noen kjente resultater, oppgitt i Section ??, til å vise at

$$\sum_{n=0}^{N-1} (1 + hL)^n = \frac{(1 + hL)^N - 1}{(1 + hL) - 1} \leq \frac{(e^{hL})^N - 1}{hL} = \frac{e^{hLN} - 1}{hL} = \frac{e^{L(b-a)} - 1}{hL}.$$

siden $(b - a) = hN$. Ved å sette dette inn i ulikheten for $|e_N|$ over får vi følgende øvre grense for feilen etter N steg med steglengde $h = (b - a)/N$:

$$|y(b) - y_N| = |e_N| \leq \frac{e^{L(b-a)} - 1}{L} Dh = Ch,$$

der $C = \frac{e^{L(b-a)} - 1}{L} D$ avhenger av lengden av integrasjonsintervallet $b - a$, av egenskaper ved ligningen og løsningen (L og D), men ikke av steglengden h . Og øvre grense for feilen vil halveres når steglengden halveres (og vi bruker dobbelt så mange steg for å nå punktet b), så resultatet av det numeriske eksperimentet over er i samsvar med teorien.

Dette argumentet som er vist her kan gjennomføres også for andre metoder, dvs. det kan vises at:

$$|d_{n+1}| \leq Dh^{p+1} \quad \Rightarrow \quad |y(b) - y_N| \leq Ch^p$$

for dertil egnede konstanter C og D , uavhengig av h . Vi sier i så fall at *metoden er av orden p* . Eulers metode er dermed en første ordens metode.

3 Heuns metode

I denne seksjonen skal vi se på hvordan vi kan finne metoder av høyere orden enn 1. Igjen utvikler vi metoden basert på den skalare ligningen, med resultatet er like gyldig for systemer.

Gitt differensial-ligningen

$$y' = f(x, y).$$

Anta at vi har funnet en numerisk løsning $x_n, y_n \approx y(x_n)$. Den eksakte løsningen av differensial-ligningen gjennom punktet x_n, y_n er gitt ved

$$y(x_n + h) = y(x_n) + \int_{x_n}^{x_n+h} f(x, y(x)) dx$$

Integralet på venstre side kan tilnærmes med f.eks. trapesmetoden

$$y(x_n + h) \approx y(x_n) + \frac{h}{2} (f(x_n, y_n) + f(x_{n+1}, y_{n+1}))$$

Hvis vi nå erstatter $y(x_{n+1})$ med en tilnærmelse y_{n+1} får vi *trapesmetoden*:

$$y_{n+1} = y_n + \frac{h}{2} (f(x_n, y_n) + f(x_{n+1}, y_{n+1})).$$

Dette er et eksempel på en *implisitt metode*, for å finne y_{n+1} må vi løse et ikkelineært ligningssystem for hvert steg n . For å unngå dette, la oss bruke Eulers metode for å tilnærme y_{n+1} på venstre side av ligningen. Dette resulterer i [Heuns metode](#)

$$u_{n+1} = y_n + hf(x_n, y_n), \quad (23)$$

$$y_{n+1} = y_n + \frac{h}{2}(f(x_n, y_n) + f(x_{n+1}, u_{n+1})). \quad (24)$$

Det er vanlig å skrive denne metoden på formen:

$$\begin{aligned} k_1 &= f(x_n, y_n), \\ k_2 &= f(x_n + h, y_n + hk_1), \\ y_{n+1} &= y_n + \frac{h}{2}(k_1 + k_2). \end{aligned}$$

Denne er implementert her:

```
In [8]: def heun(f, x, y, h):
        # gjør et skritt med Heuns metode.
        k1 = f(x, y)
        k2 = f(x+h, y+h*k1)
        y_neste = y + 0.5*h*(k1+k2)
        x_neste = x + h
        return x_neste, y_neste
```

3.0.1 Testing

Nå kan vi jo sammenligne resultatet fra Eulers og Heuns metode på testproblemet

$$y' = -2xy, \quad y(0) = 1$$

med eksakt løsning $y(x) = e^{-x^2}$ på intervallet $[0, 1]$. Bruk $h = 0.1$ for Eulers metode, og $h = 0.2$ for Heuns metode. Dermed krever begge metodene 10 funksjonsberegninger, og sammenligningen er slik sett rettferdig.

```
In [9]: def f(x, y):
        return -2*x*y
```

```

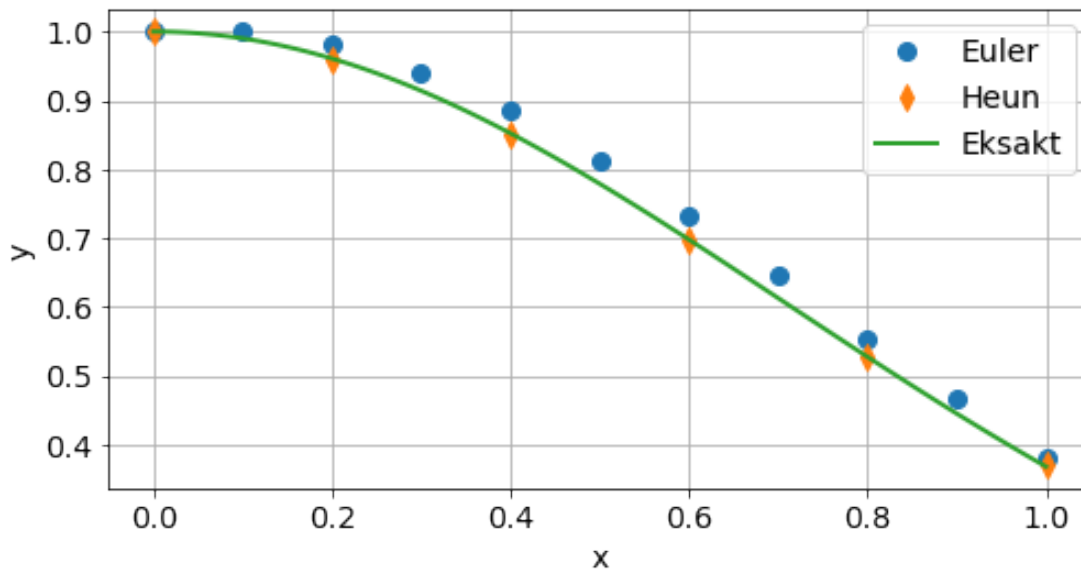
def y_eksakt(x):
    return exp(-x**2)

h = 0.1
a, b = 0, 1
y0 = 1

xn_euler, yn_euler = odl_loser(f, a, b, y0, h, metode=euler)
xn_heun, yn_heun = odl_loser(f, a, b, y0, 2*h, metode=heun)

x = linspace(a, b, 101)
plot(xn_euler, yn_euler, 'o')
plot(xn_heun, yn_heun, 'd')
plot(x, y_eksakt(x))
legend(['Euler', 'Heun', 'Eksakt']);
xlabel('x')
ylabel('y');

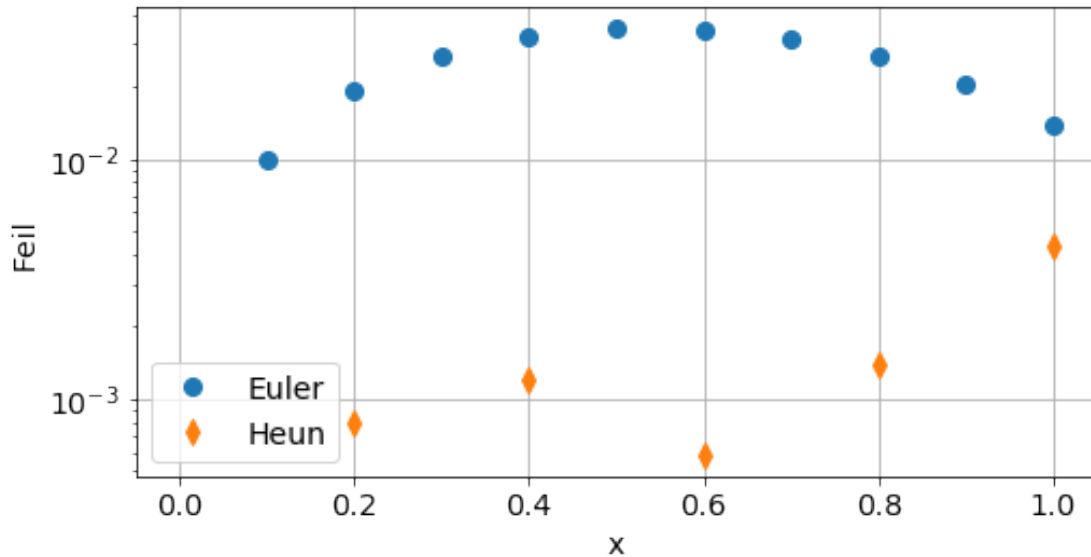
```



```

In [10]: semilogy(xn_euler, abs(y_eksakt(xn_euler)- yn_euler), 'o');
semilogy(xn_heun, abs(y_eksakt(xn_heun)- yn_heun), 'd');
xlabel('x')
ylabel('Feil')
legend(['Euler', 'Heun'],loc=3);

```


Vi kan også se hvordan feilen i slutt punktet endrer seg med steglengden. Her sammenligner vi resultatet fra Eulers og Heuns metode:

```
In [11]: def f(x, y):
          return -2*x*y

          def y_eksakt(x):
              return exp(-x**2)

          h = 0.1
          a, b = 0, 1
          y0 = 1

          print('Feil i Euler og Heuns metode\n')
          print('h          Euler          Heun')
          print('-----')
          for n in range(10):
              x_euler, y_euler = odl_loser(f, a, b, y0, h, metode=euler)
              x_heun, y_heun = odl_loser(f, a, b, y0, h, metode=heun)
              feil_euler = abs(y_eksakt(b)-y_euler[-1])
              feil_heun = abs(y_eksakt(b)-y_heun[-1])
              print(format('{:.3e}  {:.3e}  {:.3e}'.format( h, feil_euler, feil_heun)))
              h = 0.5*h
```

Feil i Euler og Heuns metode

h	Euler	Heun
1.000e-01	1.383e-02	1.174e-03
5.000e-02	6.505e-03	3.011e-04
2.500e-02	3.157e-03	7.601e-05
1.250e-02	1.555e-03	1.909e-05
6.250e-03	7.720e-04	4.781e-06
3.125e-03	3.846e-04	1.196e-06
1.563e-03	1.920e-04	2.992e-07
7.813e-04	9.589e-05	7.483e-08
3.906e-04	4.792e-05	1.871e-08
1.953e-04	2.396e-05	4.678e-09

For Heuns metode reduseres feilen til ca. $1/4$ for hver gang steglengden h halveres. Det antyder at feilen $|y(b) - y_N| \approx Ch^2$, og dermed at Heuns metode er av orden 2. Dette går det også an å vise teoretisk, men det ligger utenfor pensum i dette kurset. Dessverre.

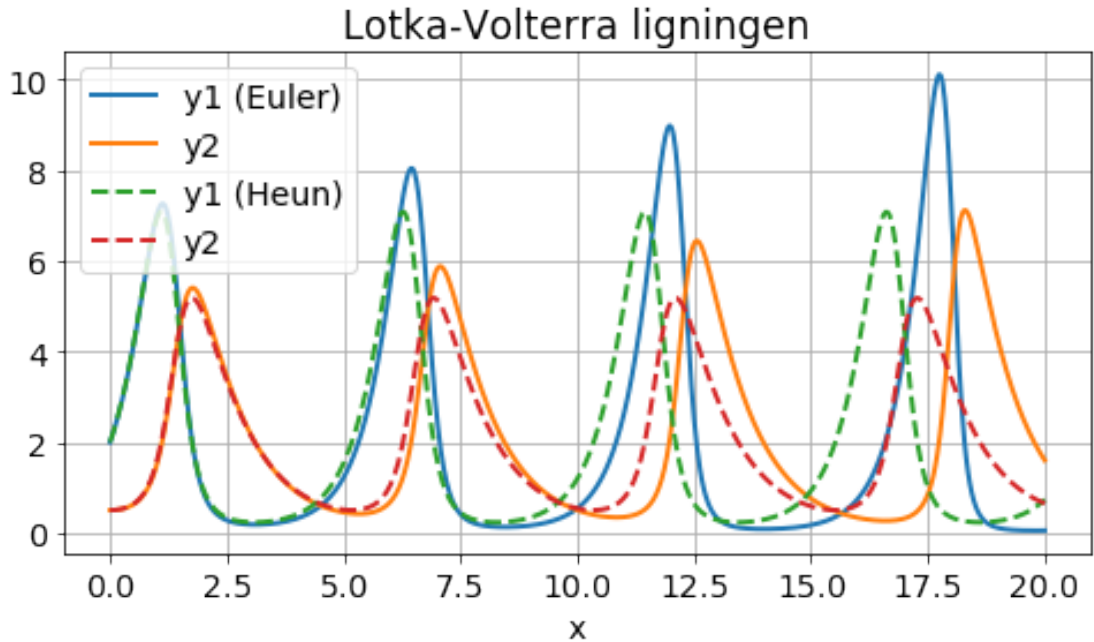
La oss også løse Lotka-Volterra-ligningen med de to metoden, og sammenligne resultatet:

```
In [12]: def lotka_volterra(x, y):
          # Lotka-Volterra ligningen
          alpha, beta, delta, gamma = 2, 1, 0.5, 1
          dy = array([alpha*y[0]-beta*y[0]*y[1],
                      delta*y[0]*y[1]-gamma*y[1]])
          return dy

          a, b = 0, 20
          y0 = array([2, 0.5])
          h = 0.02

          x_euler, y_euler = odl_loser(lotka_volterra, a, b, y0, h, metode=euler)
          x_heun, y_heun = odl_loser(lotka_volterra, a, b, y0, 2*h, metode=heun)

          plot(x_euler,y_euler)
          plot(x_heun, y_heun, '--')
          xlabel('x')
          title('Lotka-Volterra ligningen')
          legend(['y1 (Euler)', 'y2', 'y1 (Heun)', 'y2'],loc=2);
```


Selv om den eksakte løsningen ikke er kjent i dette tilfellet, vet vi at den er periodisk. Heuns metode reflekterer det mye bedre enn Eulers metode.

Numeriske eksperimenter

1. Løs Van der Pols ligning med Heuns metode. Eksperimenter med steglengden h , og sammenlign med resultatet fra
2. Implementer den klassiske Runge-Kutta metoden

$$\begin{aligned}
 k_1 &= f(x_n, y_n) \\
 k_2 &= f\left(x_n + \frac{h}{2}, y_n + \frac{h}{2}k_1\right) \\
 k_3 &= f\left(x_n + \frac{h}{2}, y_n + \frac{h}{2}k_2\right) \\
 k_4 &= f(x_n + h, y_n + hk_3) \\
 y_{n+1} &= y_n + \frac{h}{6}(k_1 + 2k_2 + 2k_3 + k_4).
 \end{aligned}$$

Verifiser numerisk at metoden er av orden 4. (Hvis steglengden halveres, skal feilen reduseres med en faktor $(1/2)^4$).

4 Feilestimering og steglengdekontroll

Å kontrollere den globale feilen er notorisk vanskelig, og langt utenfor hva som kan diskuteres i dette kurset. Å kontrollere den lokale feilen, og å justere steglengden slik at den lokale feilen (feilen i et steg) holder seg under, men nær opp til en oppgitt toleranse er derimot ikke veldig komplisert.

4.0.1 Feilestimering

Gitt at vi har to metoder, en av orden p , og en av orden $p + 1$ eller høyere. Gitt et punkt x_n, y_n . Gå et steg, med steglengde h_n med metoden av orden p til x_{n+1}, y_{n+1} . Gjør det samme med metoden av orden $p + 1$, noe som resulterer i x_{n+1}, \hat{y}_{n+1} . Vi antar videre at metoden av høyest orden er langt mer nøyaktig enn metoden av lav orden, slik at et *lokalt feilestimat* lf_{n+1} er gitt ved

$$lf_{n+1} = \|\hat{y}_{n+1} - y_{n+1}\|$$

der feilen måles i en passende Section ???. Dette er altså en tilnærming til feilen i y_{n+1} , resultatet fra metoden av lavest orden.

Eksempel: Euler og Heun Gjør et steg med henholdsvis Eulers og Heuns metode på ligningen

$$y' = -2xy, \quad y(0) = 1,$$

La $h = 0.1$, og bruk de to løsningene til å finne feilestimatet, og sammenlign med den virkelige feilen:

Et skritt med Eulers metode gir:

$$y_1 = 1 - 0.1 \cdot 2 \cdot 0 \cdot 1 = 1$$

og med Heuns metode

$$u = 1 - 0.1 \cdot 2 \cdot 0 \cdot 1,$$
$$\hat{y}_1 = 1 + \frac{0.1}{2}(-2 \cdot 0 \cdot 1 - 2 \cdot 0.1 \cdot 1) = 0.99$$

Feilestimatet blir

$$lf_1 = |\hat{y}_1 - y_1| = 1 \cdot 10^{-2}.$$

Feilen i første steg med Eulers metode er $|e^{-0.1^2} - y_1| = 0.995 \cdot 10^{-2}$, så i dette tilfellet er feilestimatet en god tilnærming til feilen.

4.0.2 Steglengdekontroll

Nå som vi har et estimat for feilen i hvert steg ønsker vi å kunne kontrollere steglengden slik at

$$lf_{n+1} \lesssim \text{Tol}$$

der Tol er en toleranse gitt av brukeren.

Så gitt at vi har gjort et steg fra x_n, y_n med steglengde h_{n+1} og har funnet det lokale feilestimatet lf_{n+1} :

- Hvis $lf_{n+1} > \text{Tol}$
 - Gjør steget på nytt, med mindre steglengde h_n .
- Hvis $lf_{n+1} < \text{Tol}$
 - Godta løsningen x_{n+1}, y_{n+1} .
 - Øk eventuelt steglengden for neste steg.

I begge tilfellene vil vi justere steglengden, men hvordan?

Til det trenger vi en antagelse til, at

$$lf_{n+1} \approx Dh_n^{p+1}.$$

der D er en konstant. Det er mulig å vise at dette er en rimelig antagelse over et kort intervall, forutsatt at steglengden h_n er tilstrekkelig liten. Vi ønsker en ny steglengde h_{ny} slik at

$$\text{Tol} \approx Dh_{ny}^{p+1}.$$

Ved å kombinere disse to tilnærmelsene får vi:

$$\frac{\text{Tol}}{lf_{n+1}} \approx \left(\frac{h_{ny}}{h_n}\right)^{p+1} \quad \Rightarrow \quad h_{ny} \approx \left(\frac{\text{Tol}}{lf_{n+1}}\right)^{\frac{1}{p+1}} h_n.$$

For å unngå for mange forkastede steg er det fornuftig å være litt konservative i valg av steglengde, dvs. vi bruker

$$h_{ny} = P \cdot \left(\frac{\text{Tol}}{lf_{n+1}}\right)^{\frac{1}{p+1}} h_n$$

der *pessimistfaktoren* $P < 1$ er en valgt konstant, normalt mellom 0.5 og 0.95. Skritt lengdekontrollen er den samme enten steget aksepteres eller forkastes.

4.1 Implementasjon

Da har vi egentlig alle bitene som trengs for å lage en adaptiv ODL-løser basert på Eulers og Heuns metode. Men det er fortsatt noen rent praktiske aspekter det skal tas hensyn til:

1. Kombinasjonen av Eulers og Heuns metode kan skrives som

$$\begin{aligned}
 k_1 &= f(x_n, y_n), \\
 k_2 &= f(x_n + h, y_n + hk_1), \\
 y_{n+1} &= y_n + hk_1, && \text{Euler} \\
 \hat{y}_{n+1} &= y_n + \frac{h}{2}(k_1 + k_2), && \text{Heun} \\
 \|f_{n+1}\| &= \|\hat{y}_{n+1} - y_{n+1}\| = \frac{h}{2}\|k_2 - k_1\|.
 \end{aligned}$$

Denne er implementert i funksjonen `heun_euler`.

2. Selv om feilestimatet gjelder for Eulers metode, så bruker vi løsningen fra Heuns metode (*lokal ekstrapolasjon*). Vi bruker derfor ikke y_{n+1} fra Eulers metode direkte.
3. For å stoppe akkurat i punktet b , må siste siste steglengde justeres.
4. Legg inn en sikkerhetsmekanisme for å unngå uendelige løkker. I dette tilfellet har vi brukt maksimalt antall forsøk (vellykket eller mislykket), som samsvarer med kall av funksjonen `heun_euler`.
5. Hovedfunksjonen `odl_adaptive` er skrevet slik at det skal være lett å teste andre par av metoder enn dette. Det er også grunnen til at `heun_euler` returnerer ordenen til den laveste ordens metode, p .

```

In [13]: def heun_euler(f, x, y, h):
          # Et steg med Heuns og Eulers metode.
          # Inn: f, verdier for x og y, og steglengden h
          # Ut : løsningen x og y i neste steg, basert på Heuns metode
          #      et lokalt feilestimat.
          #      p: orden av Eulers metode (lavest orden)

          k1 = f(x, y)

```

```

k2 = f(x+h, y+h*k1)
y_neste = y + 0.5*h*(k1+k2)      # Heuns metode (lokal ekstrapolasjon)
x_neste = x + h
feil_estimat = 0.5*h*norm(k2-k1)
p = 1
return x_neste, y_neste, feil_estimat, p

def odl_adaptiv(f, a, b, y0, h0, tol = 1.e-6, metode=heun_euler):
    # Løser for ordinære differensialligninger
    #  $y' = f(x,y)$ ,  $y(a)=y_0$ 
    # med en adaptive metode (varierende steglengde)
    # Inn: f, a, b, og startverdien y0
    # startsteglengde h, og en toleranse tol.
    # metode: funksjon som gjør et steg med en gitt metode
    # Ut: Array med x- og y- verdier.

    y_num = array([y0]) # Array for løsningen y
    x_num = array([a]) # Array for x-verdiene

    xn = a # Løpende verdier av x, y og steglengde
    yn = y0
    h = h0
    Max_metodekall = 10000 # Maksimalt antall kall av metode
    n_metodekall = 0

    # Hovedløkke:
    while xn < b - 1.e-10: # Buffer for avrundingsfeil
        # Juster steglengden for siste steg.
        if xn + h > b:
            h = b - xn

        # Gjør et steg med valgt metode
        x_forsok, y_forsok, feil_estimat, p = metode(f, xn, yn, h)
        n_metodekall = n_metodekall + 1

        if feil_estimat <= tol:
            # Løsningen godkjennes, xn og yn oppdateres
            xn = x_forsok
            yn = y_forsok
            # Utvider arrayene for y_sol og x_sol med oppdatert løsning
            y_num = concatenate((y_num, array([yn])))
            x_num = append(x_num, xn)

        # else: steget forkastes, ingen oppdatering av xn og yn.

        # Juster steglengden (0.8 er pessimistfaktoren)

```

```

h = 0.8*(tol/feil_estimat)**(1/(p+1))*h

# Stopp hvis maks antall kall av metoden er gjort
if n_metodekall > Max_metodekall:
    print('Maks antall metodekall nådd')
    return x_sol, y_sol
print('Antall godkjente steg = ', len(x_num)-1)
print('Antall forkastede steg = ', n_metodekall - len(x_num)+1)
return x_num, y_num

```

4.2 Testing

Velg igjen testligningen

$$y' = -2xy, \quad y(0) = 1$$

med eksakt løsning $y(x) = e^{-x^2}$ på intervallet $[0, 1]$.

```

In [14]: def f(x, y):
          return -2*x*y

          def y_eksakt(x):
              return exp(-x**2)

          h0 = 100
          a, b = 0, 1
          y0 = 1

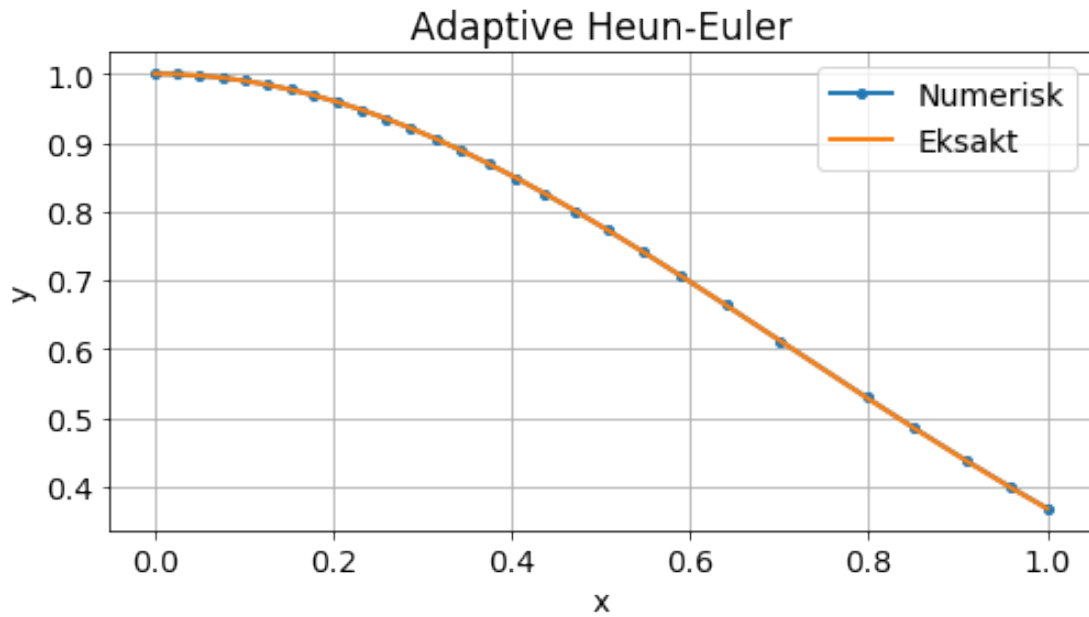
          x_num, y_num = odl_adaptiv(f, a, b, y0, h0, tol=1.e-3)

          plot(x_num, y_num, '-.', x_num, y_eksakt(x_num))
          title('Adaptive Heun-Euler')
          xlabel('x')
          ylabel('y')
          legend(['Numerisk', 'Eksakt']);

```

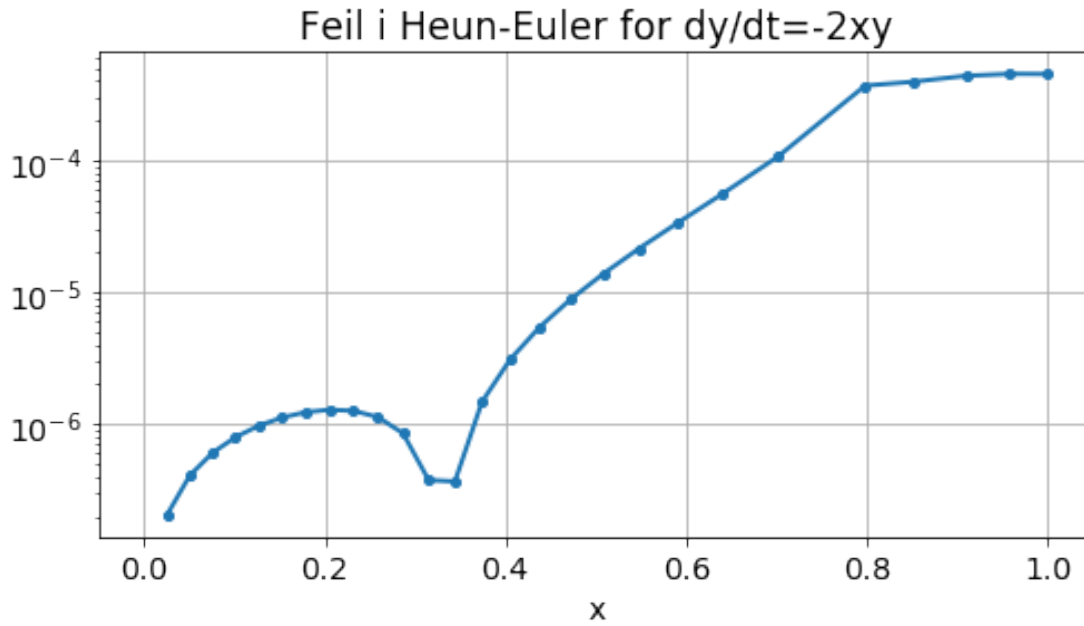
Antall godkjente steg = 27

Antall forkastede steg = 2

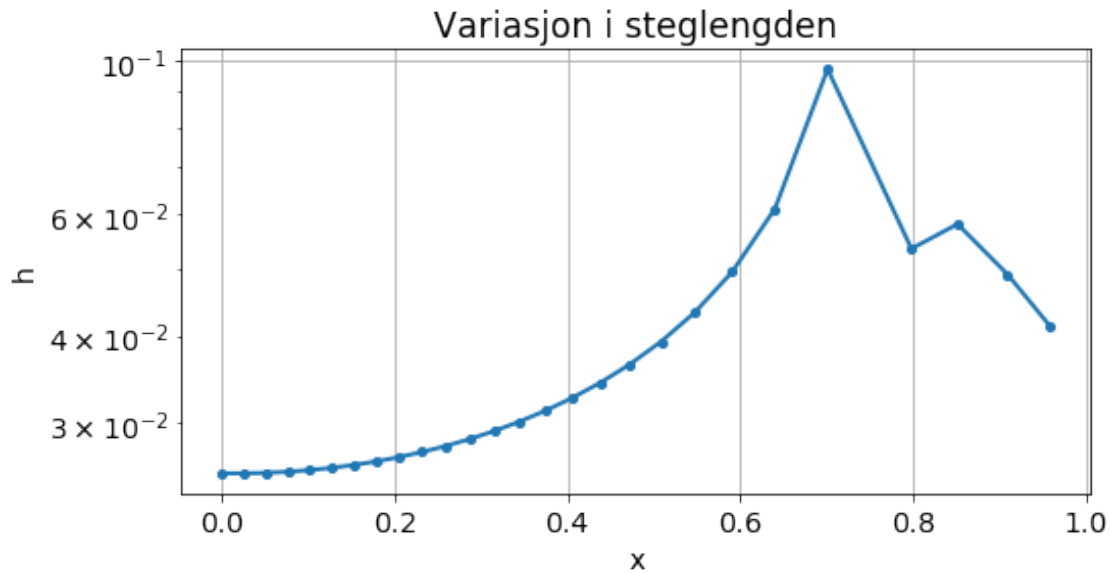
Vi kan også studere feilen $|y(x_n) - y_n|$.

```
In [15]: feil = abs(y_eksakt(x_num) - y_num)
          semilogy(x_num, feil, '-.')
          title('Feil i Heun-Euler for dy/dt=-2xy')
          xlabel('x');
```

Og vi kan se hvordan steglengden varierer underveis

```
In [16]: h_n = diff(x_num)           # vektor med x_num[n+1]-x_num[n], n=0..N-1
          x_n = x_num[0:-1]         # vektor med x_num[n], n=0..N-1
          semilogy(x_n, h_n, '-.')
          xlabel('x')
          ylabel('h')
          title('Variasjon i steglengden');
```


Numeriske eksperimenter

1. Løs Lotka-Volterra ligningen med `odl_adaptive`, med f.eks. $h_0 = 0.1$ og $\text{tol} = 10^{-3}$. Se hvordan steglengden varierer.
2. Gjenta med Van der Pols ligning.

4.3 Runge--Kutta metoder

Både Heuns metode og Eulers metode er eksempler på *Runge-Kutta* metoder.

Kombinasjonen av Heun og Euler, som ikke bare gir en numerisk løsning men også et feilestimat kalles *Runge-Kutta par* (på engelsk *embedded Runge-Kutta pair*).

Det fins selvsagt en hel del slike se f.eks. [denne oversikten](#).

Vi har brukt kombinasjonen av Heun og Euler til å forklarer ideen med adaptive metoder. I praksis vel en vanligvis bruke metoder av høyere orden, det gir mer nøyaktighet for færre funksjonskall og dermed mer effektive metoder.

Vedlegg

1. Geometriske rekker:

$$\sum_{k=0}^{m-1} x^k = \frac{x^m - 1}{x - 1}$$

2. Rekkeutviklingen av eksponensialfunksjonen:

$$e^x = \sum_{k=0}^{\infty} \frac{x^k}{k!}.$$

Derav følger:

$$1 + x \leq e^x, \quad x > 0.$$

3.

$$(e^x)^y = e^{xy}.$$

Normer: La $\mathbf{x} = [x_1, \dots, x_n] \in \mathbb{R}^n$. To vanlige uttrykk for lengden (eller normen) av \mathbf{x} er

$$\|\mathbf{x}\|_2 = \sqrt{\sum_{i=1}^n x_i^2}, \quad \|\mathbf{x}\|_{\infty} = \max_i |x_i|.$$